

av unga flickors liv. Även de som såg humor i undersökningen uttalade sig.

Alf Arvidsson studerar läraren Anta Piraks *En nomad och hans liv* (1931), som är en beskrivning av livet som renägare. Men Pirak själv skrev inte sin berättelse utan på grund av en ögonsjukdom tog han hjälp av prästen Harald Grundström. Piraks biografi kan ses som en etnografisk storform och i den hittar Arvidsson andra genrer med egna funktioner. Vidare går Arvidsson in på berättarens positioner i sin narratologiska studie.

Christine Fredriksen frågar sig hur coronapandemin 2020–22 påverkade museernas och andra kulturinstitutioners arbete. Det stod klart att livet under dessa år måste dokumenteras men samtidigt frågade man sig vad denna dokumentation skulle innehålla. Valet av teman skedde lokalt men, då det inte var möjligt att träffas personligen utvecklades samtidigt metoder för insamling via nätet.

Sandra Hillén går djupt in i kulturarvsforskningen med sin artikel om barnskons symboliska värde. Från olika perspektiv ser hon på betydelsen av att spara eller ställa ut barnskor. Hon ser de minnen och emotioner som väcks i samband med representationen av skorna och vilka intersektionella omständigheter de kan stå för.

Elias Mellander redogör inspirerande för de olika tidsaspekter som en kulturarvsinstitution rör över. Ting från förr återkallar minnen av företeelser kring föremålen, medan den som samlar och bevarar gör så för framtiden. En dubbelrörelse i tiden kan också förekomma: Det som engång var bra men nu av vissa omständigheter är obrukbart kan justeras och bli brukbart igen.

Annika Nordström avslutar räckan av artiklar genom att beskriva Kerstin Gunnemark som den energiska och flitiga insamlare av folklig kultur hon är.

I denna artikelsamling görs läsaren bekant med många typer av föremål som finns i människans närhet. Genom de olika temata kommer läsaren också att träffa på en uppsjö

av etnologiskt gångbara forskningsmetoder. Häri ser jag bokens styrka. Att föra upp den på en kurslista kunde vara belönande för den som i ett nötskal för sina studenter vill presentera gångbara etnologiska metoder av idag. De är många!

Ulrika Wolf-Knuts, Åbo

Hälsinglands inredningskultur: Ingall Nyström, Anneli Palmsköld & Johan Knutsson (red.). Makadam förlag, Göteborg/Stockholm 2021. 337 s., ill. ISBN 978-91-7061-356-2.

Tvärvetenskaplighet är lätt att tala om men kan vara svårare att genomföra. I *Hälsinglands inredningskultur* visar redaktörerna Ingall Nyström, Anneli Palmsköld och Johan Knutsson på det stora värdet av interdisciplinära metoder när de kombineras inom ramen för ett genomtänkt projekt. Tillsammans med Aleksandar Matic, Susanne Wilken, Jacob Thomas, Liv Friis, Kaj Thureson, Yvonne Fors, Anders Assis och Lars Nylander har de tagit sin an hälsingegårdarnas innandömen med möbler, måleri och textilier i fokus. Antologin är resultatet av forskningsprojektet *Dekorerade interiörer i Hälsingegårdar – en holistisk studie av ett kulturhistoriskt världsarv* (2014–2017). Projektet har varit knutet till Institutionen för kulturvård vid Göteborgs universitet i samverkan med en rad akademiska och lokala aktörer. Konsthistoriska, hantverksmässiga och konsteknologiska angreppssätt används för att närma sig den materiella kulturen genom flera olika typer av data, från arkivkällor till färgpigmentens kemi. Särskilt intressant blir det när angreppssätten konkret kombineras för att hjälpa till att attribuera måleri till målare.

En allmän slutsats som kan dras och som bör vara till hjälp för folkkonsten även på andra håll i landet är att målarna använde

många fler olika typer av bindemedel än de två – limfärg och linoljefärg – man slentrianmässigt brukar anta användes mest. Särskilt är det temperans tämligen vanliga förekomst som överraskar. Att de folkliga målarna kände till en mängd bindemedel känner vi till från skriftliga källor men att faktiskt kunna belägga en mängd olika pigment och bindemedel och därigenom förstå mer om framställning, spridning och målarnas egen kunskapsnivå är ett viktigt tillskott till kunskapen om landsortens materiella kulturarv. Detta är ett ämne Nyström avslutningsvis resonerar kring, och i bokens avslutande delar påpekas att den tvärvetenskapliga verktygslådan som använts även kan innebära ökade materialkunskaper för konservatorer och andra som har till uppgift att konkret förvalta materialen.

Knutsson, Nyström och Palmsköld skriver uttryckligen att: "Ambitionerna har varit att projektet snarare ska vara naturvetenskapligt metodutvecklande än humanistiskt teoriutvecklande" (s. 39). Teori saknas dock inte, inte minst i de inledande kapitlen som tar sig ett fortfarande behövligt nappatag med äldre teoribildningar som "kulturfixering" eller tanken att de konsthistoriska stilarna är direkt applicerbara på folklig materiell kultur. Idén om "hälsingegårdar" och hur bilden av världsarvet konstruerats får en kontextualisering inom ramen för nationsbyggets och den antikvariska forskningens historia.

Antologin innehåller även flera fallstudier. Knutsson skriver exempelvis om måleriet i Ovanåker och Delsbo, där särskilt det i Ovanåker länge förtjänat att lyftas ytterligare. Att det är Hälsinglands *inredningskultur* som är undersökningsobjektet framträder tydligast i Palmskölds kapitel om estetisk variation i vävning och broderi, där teknikens roll i estetik lyfts fram på föredömligt sätt. Möjligen hade man kunnat önska mer av textila exempel då boken i övrigt domineras av måleri.

Folkkonstforskningen är ett fält som inom svensk folkkulturforskning på många sätt gått i täten för teoriutveckling, inte minst de

senaste par årtiondena. Mot bakgrund av det är boken som bäst när dessa teoretiska perspektiv kompletteras med konkreta nya forskningsfynd. Nylanders utmärkta genomgång av måleriets konkreta verklighet – hur såg målarnas nätverk ut och hur fungerade det egentligen med beställningar och betalning? – förtjänar här att lyftas fram. Även Assis har i många år genom primärforskning berikat vår kunskap om hälsingemåleriet och det kapitel som Assis, Nylander och Nyström skrivit om möbelmåleriet i Järvsö och Forsa är en imponerande uppvisning i noggrann forskning. De resultat som uppvisas hade aldrig kunnat nås utan en mycket detaljerad kunskap kombinerad med bredare perspektiv.

Assis har redan tidigare packat upp järvsö-måleriets kopplingar till Dalarna och den här gången identifierar han på ett övertygande vis blåmålarern, "Hälsinglands mest kände oidentifierade målare", som det peripatetiska rättviksparet Mäx Jon Andersson och Karin Matsdotter. Dessa forskningsfynd är i sig imponerande men ökar även på andra sätt vår förståelse för interiörmåleriet som fenomen. Genom dessa konkreta fallstudier förstärks nämligen bilden som redan framträdde i Roland Anderssons stora projekt om dalmåleriet, nämligen att dal- och hälsingemåleriet inte kan förstås som helt separata traditioner. Precis som med klädkulturen och musiken är det i vissa avseenden mer givande att se Övre Dalarna och Hälsinglands inland som del av ett sammanhängande kulturellt område med regional variation och olika juridiska och ecklesiastiska verkligheter att förhålla sig till.

Särskilt välkommet är fokuset på teoretiskt väl underbyggd primärforskning då Hälsingland, inte minst genom världsarvsutnämningen, förstärkts avsevärt som besöksmål. Den akademiska forskningen har dock släpat något efter turistnäringen och har ibland även varit av varierande kvalitet. Nylander har länge varit en avgörande person inom forskningen om Hälsinglands kulturhistoria och genom detta bidrag får han och

andra en fylligare akademisk kontext, något Nylander själv arbetat för även tidigare, inte minst här i *Rig*.

Antologin är ett utmärkt exempel på vad som kan hända när man kombinerar nya metoder med djup lokalkunskap. Man har gjort stora framryckningar på kunskapsfronten och även konsoliderat tidigare kunskap. Ribban för forskningen om Hälsingland har höjts och kommer nog att höjas ytterligare framöver.

Sebastian Selvén, Falun

Leksands kyrka – Historia, miljö, inventarier. Sebastian Selvén (red.). Gidlunds förlag, Möklinta 2023. 303 s., ill. ISBN 978-91-7844-520-2.

Varje ny bok om någon av våra kyrkor är välkommen i dessa tider, då hoten mot det kyrkliga kulturarvet växer – många kyrkor blir övertaliga, stängs och förfaller.

En vacker och läsvärd bok har utgivits på Gidlunds förlag om *Leksands kyrka* i Dalarna, en av länets största och mest kända, ingalunda i farozonen. Den bygger vidare på Gerda Boëthius Leksandsvolym i serien *Sveriges kyrkor* från 1916. Därefter har endast kortare beskrivningar över kyrkan kommit ut.

Den nya 300-sidiga volymen har drygt 300 bilder, de flesta i färg. Redaktör och huvudförfattare är Sebastian Selvén, antikvarie på Dalarnas museum, lärare på Dalarnas Högskola och utbildad i ämnet "Divinity" vid universitetet i Cambridge. Han skriver om Leksands församlings historia och miljön på den vackra Kyrkudden vid Siljan, om kyrkans byggnadshistoria samt om dess märkliga inventarier.

Antikvarie Magnus Green behandlar kyrkans många ljuskronor, ljusstakar och andra inventarier i metall, med kyrksilvret i ett särskilt kapitel. Margareta Ridderstedt, erfaren textilantikvarie, tidigare vid Riksantik-

varieämbetet, skriver om prästklädsel och kyrkans andra textilprydnader. Den äldsta bevarade mässhaken är från 1746, de senast beställda från 1970, alla tio avbildade. Åke Skommar, organist och musikdirektör behandlar nuvarande och äldre orglar i kyrkan.

De fyra författarna delar med sig av sina stora kunskaper i en både saklig och intresseväckande text. Det rika källmaterialet som de utnyttjat redovisas i en omfattande notapparat, där arkivmaterial och litteratur anges. Man saknar bara en separat källförteckning.

Leksandskyrkan har en lång och växlingsrik historia. En färglagd plan (s. 71) markerar med åtta färger de perioder då kyrkans olika delar tillkommit. En första stenkyrka ersatte en trolig träkyrka från 1100-talet, därefter växte stenkyrkan i etapper under 1400-, 1600- och 1700-talen till den stora centralkyrka som tillkom 1709–15, med mittorn och karakteristisk lökkupol. Tornkrönet pryder omslaget till boken. En eldsvåda efter blixtnedslag förstörde det tidigare västtornet. Tillbyggnaderna tillkom i takt med befolkningsökningarna, som också ledde till att de många läktarna byggdes, på dalmål "skullar". När befolkningen minskade togs några av läktarna bort.

Flera tidstypiska renoveringar företogs under 1800- och 1900-talen. Under åren 1967–70 återställdes kyrkans interiör efter den omdanande renoveringen på 1890-talet, i stort sett till 1700-talsutseendet. Den senaste tillbyggnaden är den friliggande kvadratiska brud- och samtalskammaren vid vapenhuset från 2009, ritad av arkitekten Gunnar Mattson.

Sebastian Selvén beskriver ingående de praktfulla inventarierna från 1750-talet och härleder deras inhemska och utländska förebilder. Altaruppsatsen har två målningar som båda ovanligt nog visar Nattvarden, sedan man 1752 bytt ut den ursprungliga Korsfästelsescenen som huvudmotiv. Selvén behandlar även de ovanligt uttrycksfulla epitafierna från 1600- och 1700-talen, samt de många läktarbarriärmålningarna och deras